

TØNDER KOMMUNE

Om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten

**- overfor voksne med betydelig og
varigt nedsat psykisk funktionsevne**

Primært for medarbejdere indenfor social- og sundhedsområdet

Januar 2007

Indhold

Hvor findes reglerne?.....	3
Formål - § 124, stk. 1.....	3
Målgruppen - §124, stk. 2.....	4
Overordnede principper - § 124.....	4
Omsorgspligt - § 82.....	5
Samtykke.....	6
§ 125 - alarmsystemer m. v.....	7
§ 126, stk. 1 – fastholdelse / føren.....	9
§ 126, stk 2 – ved personlig hygiejne.....	10
§ 127 – tilbageholdelse i boligen.....	11
§ 128 – beskyttelsesmidler.....	13
§ 129 – optagelse i særligt botilbud uden samtykke.....	15
Nødværge og nødret.....	17

Hvor findes reglerne?

Grundlovens § 71 og Menneskerettighedskonventionens artikel 5 beskytter den personlige frihed. Frihedsberøvelse kan derfor kun ske med hjemmel i lov.

Serviceoven regulerer under hvilke betingelser, der lovligt kan iværksættes fysiske indgreb i selvbestemmelsesretten inden for den sociale lovgivning overfor voksne.

Reglerne om tvangsmæssige indgreb er suppleret af serviceovens § 82 om de sociale myndigheders aktive omsorgspligt.

Formål - § 124, stk. 1

Formålet er at styrke retssikkerheden for de mennesker (borgerne og medarbejdere), der er berørt af reglerne om tvangsmæssige foranstaltninger inden for den sociale lovgivning ved:

- **at begrænse magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten til det absolut nødvendige.**
- **at sikre, at disse indgreb aldrig erstatter omsorg, pleje og socialpædagogisk bistand.**

De generelle betingelser i § 124 skal være opfyldt for at en tvangsmæssig foranstaltning kan være lovlig.

Målgruppen - § 124, stk. 2

Reglerne gælder for personer:

- **med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne.**

- **der får personlig og praktisk hjælp samt socialpædagogisk bistand efter SEL §§ 83 – 87, behandling efter §§ 101 – 102 eller aktiverende tilbud efter §§ 103 – 104, og som ikke samtykker i en foranstaltning efter § 124 – 137.**
- Reglerne gælder døgnet rundt i borgerens eget hjem, i botilbud og tilsvarende almenboliger, aflastningstilbud, aktivitets- og samværstilbud samt daghjem, dagcentre og private botilbud, som er godkendt efter SEL § 144.**

Overordnede principper - § 124

Pleje, omsorg og socialpædagogisk bistand går altid forud for magtanvendelse

Der skal foreligge fornøden faglig dokumentation for den nedsatte psykiske funktionsevne.

Den mindst indgribende foranstaltning går altid forud for den mere indgribende.

Magtanvendelse skal altid udøves så skånsomt og kortvarigt som muligt.

Omsorgspligt - § 82

Serviceovens § 82 fastslår, at de sociale myndigheder har pligt til aktivt at undgå omsorgssvigt. Det gælder over for de personer, der som følge af nedsat psykisk funktionsevne, ikke er i stand til at tage vare på egen tilværelse.

Omsorgspligten gælder, uanset om den pågældende samtykker. Hjælpen kan dog ikke ydes med tvang.

Hvis omsorgen må gennemføres med magt, fordi pågældende yder modstand, skal betingelserne i serviceovens §§ 124 – 137 for magtanvendelse være opfyldt.

Kan man motivere en person til at afstå fra en handling eller til at deltage i en aktivitet ved at vise vej, tage i hånden og følge med, gå bagved eller ved siden af og berøre personen let, er der ikke tale om magtanvendelse.

Der findes en gråzone mellem handlinger, de kan ske med hjemmel i omsorgs- pligten og handlinger, der skal have hjemmel i §§ 124 – 137 om magtanvendelse. Mindre indgribende foranstaltninger kan finde sted på grundlag af pligten til at undgå omsorgssvigt. Det kan fx være indsats i form af at klæde en person på, der pludselig tager tøjet af på gaden.

Etiske overvejelser er meget centrale i forbindelse med omsorgspligten. Omsorgen skal derfor ydes med mest mulig respekt for den enkeltes selvbestemmelsesret.

Samtykke

Hjælp efter serviceloven forudsætter som udgangspunkt, at den pågældende er indforstået med at modtage hjælp.

Et gyldigt samtykke:

- **skal foreligge før den aktivitet, der samtykkes til, påbegyndes.**
- **forudsætter, at vedkommende forstår, hvad samtykket indebærer. (Kan man på baggrund af pågældendes udvikling og dømmekraft antage, at personen har tilstrækkelig forståelse for betydningen af, hvad der siges ja til?).**
- **må ikke være opnået ved tvang eller svig.**

Et gyldigt samtykke kan være:

- **udtrykkeligt**, hvor pågældende klart har givet udtryk for at være indforstået med den pågældende handling.
- **stiltiende**, hvor pågældendes signaler og opførsel må tolkes således, at der ligger et samtykke. Den vurdering kræver, at man har et godt kendskab til den pågældende person.

Et samtykke omfatter derimod aldrig *passivitet*.

Pligten til at undgå omsorgssvigt gælder, uanset om den pågældende samtykker i den konkrete indsats. Hvis den pågældende ikke samtykker, og det er nødvendigt at handle mod den pågældendes vilje, skal betingelserne i servicelovens § 124 – 137, være opfyldt. Udviser den pågældende *passivitet*, kan omsorgen ydes med hjemmel i § 82: Kommunalbestyrelsen skal være opmærksom på om der er behov for at bede statsforvaltningen om at beskikke en værge efter værgemålsloven.

§ 125 – alarmsystemer m.v.

Der er adgang til at anvende *personlige alarm- eller pejlesystemer* overfor en person, når:

- der er *risiko* for, at personen udsætter sig selv eller andre for at lide *personskade* ved at forlade boligen og
- forholdene i det enkelte tilfælde gør det påkrævet at anvende alarm- eller pejlesystemer for at afværge risikoen.

Bestemmelsen gælder både i bo- og dagtilbud.

Der skal være personale eller andre, der kan reagere på alarmen.

Det skal:

- med overvejende sandsynlighed kunne forudsiges, at den pågældende ikke vil være i stand til at overskue at forlade boligen på egen hånd.
- risikoen for personskade skal være dokumenteret, fx via konkret viden om, at pågældende ofte forlader boligen eller ofte bevæger sig mod et farligt område og
- alle andre og mindre indgribende metoder og midler skal have vist sig nytteløse.

§ 125 omfatter to former for systemer:

- *alarmsystemer*, der har til formål at advare, hvis en bestemt person forlader boligen, og
- *pejlesystemer*, der kan anvendes til at lokalisere en bortkommen person.

Det er *ulovligt* at anvende:

- systemer, som overvåger den enkelte *i boligen* eller kortlægger samtlige beboeres udgang fra boligen/færden uden for boligen.
- kodelåse, hvor beboeren ikke har forudsætninger for at indtaste koden.
- aflåsning af udgangsdøren med henblik på at tilbageholde beboeren i boligen (aflåsning indefra som i almindelig beboelse for at forhindre tyveri eller besøg af uvedkommende er dog ikke forbudt).

Der er også adgang til at anvende *særlige døråbnere* ved yderdøre for en eller flere personer, hvis foranstaltninger i form af alarm- eller pejlesystemer forgæves har været afprøvet inden.

Alle, der ikke kan betjene de særlige døråbnere, skal have den nødvendige hjælp hertil, medmindre der er tale om personer, som er omfattet af bestemmelsen om tilbageholdelse i boligen.

Der er kun adgang til at anvende det pågældende system i *en afgrænset periode*.

Periodens længde skal vurderes konkret i hver enkelt sag, og det skal løbende vurderes, om en mindre indgribende foranstaltning kan anvendes. Revurderingen skal senest ske efter 8 måneder.

§ 126, stk. 1 – fastholdelse / føren

Personalet har adgang til at *fastholde* en person eller *føre* personen *til et andet opholdsrum*, når:

- der er nærliggende *risiko* for, at personen udsætter sig selv eller andre for at lide *væsentlig personskade*, og
- forholdene i det enkelte tilfælde gør det *absolut påkrævet*.

Afgørelsen træffes i den akutte situation af det personale, der er tilstede.

Der skal:

- være en reel og begrundet risiko for at vedkommende gennem handlinger vil skade sig selv eller andre,
- personen skal være insisterende og vedholdende i sin udtryksform,
- alle andre og mindre indgribende metoder og midler skal have vist sig nytteløse, og
- personen skal ikke vise tegn til at ville ændre adfærd.

Et lovligt indgreb i form af fastholdelse omfatter aldrig vold så som førergreb, slag eller spark. Man må heller ikke føre personen til et lokale og låse døren.

Magtanvendelse i form af at fastholde eller føre en person til et andet lokale skal altid kombineres med tryghedsskabende initiativer.

§ 126, stk. 2 – ved personlig hygiejne

Fysisk magt i form af fastholdelse kan undtagelsesvis ske i forbindelse med hjælp til personlig hygiejne, jf. § 126, stk. 2, som:

- **tandbørstning**
- **barbering**
- **badning**
- **klipning af hår og negle**
- **skiftning af bleer og bind**
- **pleje af hud og behandling af sår**

Afgørelse herom:

- **forudsætter, at fastholdelse er en absolut nødvendighed for at udøve omsorgs- pligten.**
- **skal præcisere, hvilke konkrete hygiejneforhold afgørelsen omfatter.**
- **skal præcisere, hvor intens fastholdelsen må være i forhold til den enkelte person.**
- **skal være tidsbegrænset til maximalt 3 måneder, der evt. kan forlænges i op til 6 måneder.**

Ved fastholdelse i hygiejnemæssig sammenhæng forstås, at personalet holder personen så fast, at den pågældende hygiejneaktivitet kan ske. Der må ikke bruges hjælpemidler i fastholdelsen, og intensiteten må ikke få karakter af et legemligt overgreb.

Under et forløb med fastholdelse i forbindelse med personlig hygiejne skal man løbende udvikle og indarbejde andre metoder til den faglige handlingsplan for, hvordan hygiejnen kan gennemføres uden magtanvendelse.

§ 127 – tilbageholdelse i boligen

Der er adgang til at anvende magt i form af at *fastholde* en person for at forhindre denne i at forlade boligen eller for at føre denne tilbage til boligen, når:

- der er *risiko* for, at personen udsætter sig selv eller andre for at lide personska-
de ved at forlade / have forladt boligen og
- forholdene i det enkelte tilfælde gør det *påkrævet* at anvende fysisk magt for at afværge risikoen.

Boligen omfatter både den individuelle bolig og de fælles opholdsområder i tilknytning dertil.

Det skal:

- med overvejende sandsynlighed kunne forudsiges, at den pågældende ikke vil være i stand til at overskue at færdes uden for boligen på egen hånd,
- risikoen for personskade skal være dokumenteret, fx via konkret viden om, at pågældende ofte forlader boligen eller ofte bevæger sig mod et farligt område, alle andre og mindre indgribende metoder og midler skal have vist sig nytteløse.

Hvis en person er ved at forvilde sig ud af boligen, og personalet kan motivere pågældende til at gå ind igen ved at vise vej, tage i hånden og følge med, røre let ved personen osv., er der ikke tale om magtanvendelse.

§ 127 giver ikke adgang til at føre personen til et lokale og låse døren.

Magtanvendelse skal altid kombineres med tryghedsskabende initiativer. Og der skal altid være personale eller andre til stede, som kan yde denne hjælp.

Der er kun adgang til at tilbageholde i boligen *i en afgrænset periode*. Periodens længde skal vurderes konkret i hver enkelt sag og fremgå af beslutningen om tilbageholdelse. Og det skal løbende vurderes, om en mindre indgribende foranstaltning kan anvendes. Revurderingen skal senest ske efter 8 måneder.

Hvis en voksen person, som er omfattet af reglerne om magtanvendelse i serviceloven, idømmes en *behandlingsdom*, gælder de foranstaltninger, der er fastsat i dommen for den pågældende. Magtanvendelsesreglerne har så kun virkning som et supplement til dommen. Hvis det af behandlingsdommen fremgår, at pågældende må tilbageholdes, vil betingelserne i § 127 derfor ikke skulle være opfyldt.

§ 128 – beskyttelsesmidler

Der er adgang til at fastspænde *en person med stofsele for at forhindre fald* når:

- der er *nærliggende risiko* for, at personen udsætter sig selv for at lide *væsentlig* personskade, og
- forholdene i det enkelte tilfælde gør det *absolut påkrævet*.

Beskyttelsen mod skade som følge af fald består i at pågældende fastholdes til *kørestol, seng, stol, toilet osv. med bløde stofsele*. Selerne kan fx placeres over brystet om livet eller over benene.

Den form for fastspænding, der er omfattet af § 128, opfattes ikke som fiksering.

§ 128 kan alene bruges for at forhindre fald. Bestemmelsen kan ikke benyttes for at begrænse en persons mobilitet i tilfælde, hvor den pågældende er utryg, aggressiv eller meget vandrende.

Der skal foreligge en konkret viden om, at den pågældende person enten ofte har forsøgt at udføre handlinger, der kan indebære risiko for fald og deraf følgende personskade, eller ofte plages af kramper, spasmer og lignende, som medfører risiko for væsentlig personskade.

Væsentlig personskade kan fx være brækkede lemmer, kraniebrud eller tab af tænder. Derimod er forstuvning i forhold til § 128 ikke væsentlig personskade.

§ 128 omfatter ikke beskyttelsesmidler i form af *bløde specialhandsker, hjelme m.v.* der bruges for at forhindre selvdestruktiv adfærd. At udstyre en selvdestruktiv person med disse beskyttelsesmidler kan ske med hjemmel i § 82 om pligt til at undgå omsorgspligt.

Fastspænding af en person med sele *for at undgå forværring af ryglidelse* kan også ske med hjemmel i § 82. Det er dog en betingelse, at personen selv kan spænde selen op igen, eller at pågældende efter anmodning straks kan få hjælp til at komme fri.

§ 128 giver kun adgang til at anvende fastspænding med bløde stofseler i en afgrænset periode. Periodens længde skal vurderes konkret i hver enkelt sag. Og det skal løbende vurderes, om der fortsat er behov for at anvende foranstaltningen. Re- vurderingen skal senest ske efter 18 måneder.

§ 129 – optagelse i særligt botilbud uden samtykke

Serviceovens § 129 regulerer, hvornår personer, der modsætter sig flytning eller

som mangler evnen til at give informeret samtykke hertil, kan optages i et særligt botilbud.

Som udgangspunkt er det efter § 129 stk. 1 i *Det Sociale Nævn*, der kan beslutte en sådan flytning. Det sker efter indstilling fra kommunen.

Der er opstillet en række meget strenge betingelser for at anvende § 129 ,stk. 1:

- det er absolut påkrævet, for at den pågældende kan få den nødvendige hjælp, og hjælpen kan ikke gennemføres i personens hidtidige bolig.
- pågældende kan ikke overskue konsekvenserne af sine handlinger og udsætter sig for alvorlig personskade, og det er uforsvarligt ikke at sørge for flytning.

§ 129, stk. 2 opstiller nogle *lempeligere betingelser* for flytning af personer med en *fremadskridende mental svækkelse, som ikke modsætter sig flytning.*

Kommunen kan efter § 129, stk. 2 træffe afgørelse om optagelse i særligt botilbud for personer:

- med betydelig og varig nedsat psykisk funktionsevne,
- der ikke modsætter sig flytning,
- som mangler evnen til at give informeret samtykke til en flytning,
- hvor den psykiske nedsættelse af funktionsevnen er en følge af en fremadskridende mental svækkelse,
- hvor kommunens indstilling tiltrædes af den af statsamtet beskikkede værge,
- hvor ophold i et botilbud (herunder et andet botilbud) med tilknyttet service er påkrævet for, at pågældende kan få den nødvendige hjælp, og

- det omsorgsmæssigt vurderes mest hensigtsmæssigt for den pågældende at flytte til det pågældende botilbud.

Målgruppen for § 129, stk. 2 vil typisk være personer med aldersbetinget demens, der er fremadskridende og nødvendiggør et væsentligt stigende eller ændret pleje- og omsorgsbehov.

Nødværge og nødret

Straffelovens § 13 om nødværge og § 14 om nødret kan anvendes som hjemmel for at *handlinger af forsvarsmæssig karakter*, som ellers er ulovlige, bliver *straffri*.

En nødværgehandling kan efter § 13 være lovlig, hvis:

- handlingen sker for at *modstå* eller *afværge*
- et *uretsmæssigt angreb* (vold, brandstiftelse, tingsbeskadigelse eller blufærdighedskrænkelse),
- som er *påbegyndt* eller *overhængende*, og
- handlingen er *nødvendig* og
- *proportional* (står i rimelig forhold til det, der søges opnået).

Hvis det uretsmæssige angreb ikke er påbegyndt, skal det – for at være *overhængende*, – være så umiddelbart truende, at der er grund til at afværge det allerede nu. Der må ikke være tid til at vente. Medarbejderens vurdering af, om der foreligger en sådan situation, kan bygge på tidligere erfaringer med samme person om, at

det på et tidspunkt ikke er muligt på anden måde at afværge, at situationen ender med et uretmæssig angreb.

Medens nødværge handler om at afværge eller modstå angreb, er *nødret* kun aktuel i situationer, hvor der er tale om at afværge en truende skade, som ikke skyldes et angreb. § 14 om nødværge har begrænset anvendelse, men kan fx anvendes, hvor en person må gribe til magt for at forhindre en anden person i at gå ud foran en bil eller et tog.

Kontaktteam

Kontaktpersoner.

Telefontid på hverdage mellem kl. 8 – 9 og 12.30 – 13.30

Visitor	Helen Schmidt	tlf. 7492 9495
Visitor	Jette Pedersen	tlf. 7492 9451
Visitor	Jeanne Elkjær	tlf. 7492 9453

Telefontid mandag-onsdag kl. 8-15, torsdag kl. 8-17, fredag kl. 8-13.

Fag kons. Karen Madsen tlf. 7492 9462

Se kommunens hjemmeside: www.toender.dk